

NÁNAY MIHÁLY

IV. Károly és Tisza István
látogatása a fronton

Habsburg főhercegek a Monarchia katonai vezetésében

Az első világháborúban több Habsburg főherceg futott be komoly katonai karriert, akár a legmagasabb, tábornagyi rendfokozatot is elérve. Károly trónörökös az 1916-os tirolai offenzívában vett részt, illetve a román támadás nyomán felálló erdélyi hadseregarcvonal parancsnoka volt. Frigyes főherceg a hadsereg főparancsnokaként, Jenő főherceg a délnyugati (olasz) front parancsnokaként vett részt a hadsereg irányításában. Mellettük szintén nevezetes az 1916-os lucki áttörés egyik felelőseként számon tartott József Ferdinánd főherceg, valamint a magyar katonák által csak „József apánknak” nevezett és rajongva tisztelt, többek között Doberdó védelmét irányító József (Ágost) főherceg is. Kéznevelő tehát a kérdés, hogy a dinasztia tagjai miként teljesítettek az első világháború különböző frontjain. A Nagy Háború alatt a trónörökös is beleértve kilenc főherceg ért el tábornoki rendfokozatot, akik közül az alábbiakban a négy leghíresebbet – Frigyes, Jenő, József Ágost főhercegeket és Károly trónörökösöt – mutatjuk be.

Frigyes főherceg (középen)
és Erik Falkenhayn (elől)
egy hadgyakorlaton

Az európai monarchikus gondolat a kora középkorban kialakult világgéphez vezethető vissza. Eszerint a társadalmat három nagy, Istentől rendelt csoportra lehet osztani. A többséget a *laboratores*, azaz dolgozók (általában jobbágyok) alkotják, akiknek természetből rendelt feladata a munka, a társadalom életéhez szükséges javak előállítására. A második csoport az *oratores* (imádkozók), vagyis a papok, akiknek, mint az ún. közvetítő egyház képviselőinek, feladata az egész társadalom lelki üdvéért imádkozni. A harmadik csoportot alkották a *bellatores* (hadakozók), vagyis a nemesek, akiknek Istentől rendelt feladata a háború esetén a fegyverforgatás.

URALKODÓCSALÁDOK A HÁBORÚBAN

A hierarchikus társadalmi rendben magától értetődő volt, hogy az Isten kegyelméből az ország vezetésére rendelt uralkodócsalád nemcsak békeidőben, hanem háborúban is az ország vezetésére hivatott. E világgépben tehát nem szorul különösebb magyarázatra, hogy évszázadokon keresztül miért volt szükséges az uralkodók és hercegek részvétele a hadvezetésben.

A felvilágosodás azonban átalakította a közgondolkodást, így megszűnt

a középkorra jellemző hierarchikus modell, valamint egyre inkább teret nyert az alkalmasság, a feladatra való rátermettség, szemben a korábban meghatározó származással. Természetesen ez a folyamat sokkal határozottabban jelentkezett az alkotmányos, polgárosodó országokban (Nagy-Britannia, Franciaország), mint az abszolutista birodalmakban. A legnevezetesebb példa Napóleon, akinek fényes katonai karrierje alacsony származása miatt elképzelhetetlen lett volna például a Habsburg Birodalomban, de akár még XVI. Lajos Franciaországában is. Mindezeknek megfelelően tehát az újkori fejlődés során az uralkodócsaládok fokozatosan kiszorultak a katonai vezetésből, sőt az alkotmányos államokban a kormányzatból is.

Ugyanakkor az első világháború jelentős hadviselő feleinek hadseregein végigtekintve mégsem ennyire egyértelmű a helyzet. A Brit Birodalom hadseregében nem játszottak komoly szerepet az uralkodócsalád tagjai, aminek oka egyfelől az volt, hogy a háború idején a Hannoveri-ház nem bővelkedett férfi családtagokban, másfelől pedig a már a 17. század óta működő alkotmányosság keretei között az uralkodócsaládnak meglehetősen szűk szerepe volt az állam irányításában, nem beszélve némileg kellemetlen német származásáról (melynek egyenes követke-

ménye, hogy 1917-ben a dinasztia nevét Windsor-házra változtatták).

Ennek megfelelően egyedül Albert yorki herceg (a későbbi VI. György) vett részt a háborúban, az egyik legfontosabb tengeri csatában, a jütlandi ütközetben az HMS Collingwood egyik lövegtornyának tisztjeként, tehát meglehetősen alacsony beosztásban. A köztársasági Franciaország hadseregében természetesen nem merülhetett fel ilyen kérdés. A porosz alapokon nyugvó és általában modernnek tekintett német hadseregben ugyanakkor Vilmos trónörökös, a császár fia hadseregcsoport-parancsnokként szolgált a nyugati fronton, Henrik porosz királyi herceg a balti flottát irányította, Lipót bajor herceg pedig Hindenburg után a német keleti front parancsnoka volt.

Oroszországban a Romanov-család sem maradt ki a háborúból, melynek első két évében Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceg volt a hadsereg főparancsnoka, akitől személyesen II. Miklós cár vette át a tisztséget 1915-ben. Alexander Mihajlovics nagyherceg az orosz légió főfelügyelője volt a háború idején (1916–1917), Georgij Mihajlovics nagyherceg pedig a cár szárnysegédjeként szinte minden fontosabb döntésre rálátott és komoly befolyással bírt. Mindezek fényében tehát egyáltalán nem tekinthető különlegesnek vagy éppen

maradinak az Osztrák–Magyar Monarchia azért, mert főhercegek szolgáltak a hadsereg felső vezetésében.

HABSBURG FŐHERCEGEK A MONARCHIA HADSEREGÉBEN

A 19. században a Habsburg-család bővelkedett főhercegekben, akik az alkotmányossá váló birodalom irányításából kiszorultak. Éppen ezért természetes lehetőségként kínálkozott számukra a katonai pálya. Ferenc József gondolkodása ráadásul a fent vázolt középkori világképben gyökeredzett, s megingathatatlan meggyőződése volt, hogy a dinasztia tagjai természetből fogva hivattottak a hadvezetésre, így családtagjaitól el is várta a katonai szolgálatot. Mindemellett az Osztrák–Magyar Monarchiának a többi hadviselő féllel szembeni egyedi jellemzője volt a birodalom irányításában a legtöbb területen megjelenő dualisztikus berendezkedés. Ezzel szemben a hadsereg volt a birodalmi egység egyik fő reprezentánsa és összetartója.

Éppen ezért kézenfekvő, sőt szükségyszerű volt, hogy ezen összbirodalmi (közös / K. u. k.) intézményben a birodalom összetartozását leginkább megjeleníteni képes tényező, a dinasztia komoly szerepet vállaljon. A téma egyik legjobb szakértője, Rauchensteiner osztrák történész egyenesen úgy fogalmazott, hogy éppen ez a tényező (a birodalmi egység fenntartása) volt az elsődleges és egyenesen szükségyszerű szempont a dinasztia katonai szerepvállalásában, míg a feudális hóbort inkább csak látszat.

Mindezeknek megfelelően tehát számos Habsburg főherceg választotta a katonai karriert. Az előmenetelüket megvizsgálva szembetűnő, hogy más nemesi vagy polgári származású kollégáikkal szemben számukra „külön pálya” volt a hadseregben, hiszen egy-egy rendfokozatban sokkal kevesebb időt eltöltve, jóval gyorsabban emelkedtek, jellemzően jóval magasabb rendfokozatokba, sőt alkalmanként még ugyanolyan képzettségre (például Kriegsschule) sem volt szükségük. Az esetleges hiányosságokból fakadó problémákat minden esetben egy-egy kiválóan képzett, valóban hozzáértő vezérkari főnök jelenléte orvosolta.

Ugyanakkor a 18. századhoz képest vitathatatlan változást jelentett, hogy hozzáértés és kellő tapasztalat – például alacsonyabb rendfokozatokban töltött szolgálati idő – nélkül még a főhercegek sem vezethettek nagyobb egységeket (persze ezredtulajdonosok lehettek, de valódi parancsnokok nem). A 20. század elején már a nyilvánosság ereje is fontos szempont volt, hiszen a dinasztia tekintélye nem viselte volna el egy inkompetens főherceg vereségeit. A Nagy Háború során elő is fordult olyan eset, hogy egy parancsnokot főherceg léteire leváltottak az elszenvedett vereség miatt (József Ferdinánd főherceg leváltása a lucki áttörés után).

Ferenc József egyáltalán nem szólt bele Conrad vezérkari főnök munkájába, még kevésbé bírálta felül a döntéseit. Így tehát a dinasztia tagjai sem számíthattak az uralkodó védelmére, ha a nagy hatalmú vezérkari főnök elmarasztalta őket, bár kétségtelen, hogy többi tisztársuk szigorúbb bánásmódra számíthatott. József Ágost főherceg példája is rávilágít az uralkodócsalád tagjainak helyzetére a hadseregben. Altábornagyi rendfokozatban és hadosztályparancsnoki beosztásban kezdte meg a világháborút, melynek végére tábornaggá emelkedett, illetve hadseregcsoportot is vezetett. Ez három rendfokozat emelkedést jelentett,

ami más tábornokok számára elképzelhetetlen volt, csak olyan tisztek lettek tábornagyok, akik a világháború kezdetén már lovassági/gyalogsági tábornoki vagy tábornoszernagyi rendfokozatban voltak. Ugyanakkor gyakorta előfordult a háború során, hogy parancsnokai (Tersztyánszky, Borojević) vele szemben foglaltak állást, adott esetben akár durván is tudtára adva ellentétes véleményüket, ami jól jelzi, hogy a világháborúban a főhercegi rang sem írta felül a katonai beosztásokat.

A főhercegek hadseregbeli helyzetét összegezve elmondható, hogy a 20. század elején ugyan még mindig sokkal könnyebb és gyorsabb karrier várt a hadseregben a dinasztia tagjaira, mint más kollégáikra, ám a hadsereg hierarchikus rendjébe nekik is be kellett illeszkedniük, valamint elegendő képzettség és alacsonyabb rendfokozatokban szerzett tapasztalat nélkül ők sem vállalhattak magasabb tisztséget.

FRIGYES FŐHERCEG

Habsburg-Tescheni Frigyes főherceg (1856–1936) mint a „Feldherrenlinie” tagja, Albrecht főherceg, a custozzai győző nevelt fia magától értetődő módon futott be fényes katonai karriert, mely egészen az Osztrák–Magyar

→
Frigyes főherceg
→

Jenő főherceg

Monarchia hadseregének főparancsnoki tisztségéig ívelt. A legtöbb államban a fegyveres erők legfőbb parancsnoka az államfő. Különösen igaz ez a monarchiakra. Ennek megfelelően Németországban kezdettől fogva II. Vilmos volt a hadsereg parancsnoka, Oroszországban pedig 1915-ben vette át a főparancsnokságot II. Miklós. A Monarchiában azonban a nyolcvan éven felüli Ferenc József egészségi állapota miatt már nem vállalhatta a komoly fizikai és szellemi igénybevételt jelentő munkát. A kijelölt főparancsnokot, Ferenc Ferdinándot meggyilkolták, az új trónörökös, Károly főherceg pedig még nem bírt kellő tapasztalattal a feladatkörhöz, ugyanakkor egyértelmű volt, hogy a tisztségnek a birodalom egységét jelentő dinasztia belül kell maradnia.

Főparancsnokként szóba jöhetett volna még a tehetséges katona hírében álló Jenő főherceg is, ám ő egyfelől nem akart bátyjával rivalizálni, másfelől sem a nehéz természetű Conrad vezérkari főnökkel, sem pedig a szövetséges, ám meglehetősen kellemetlen tárgyalópartner II. Vilmossal sem kívánt rendszeres munkakapcsolatba kerülni. Ennek eredményeként tehát a Monarchia hadseregének főparancsnoka Frigyes főherceg lett, akit már rögtön a háború első évében beosztásához méltó rendfokozatba (tábornagy) emelt az uralkodó, annak ellenére, hogy 1914-ben a Monarchia nem igazán könyvelhetett el komolyabb hadi sikereket (összehasonlításképpen: Conradot csak 1916 novemberében léptették elő tábornaggyá).

A hadsereg valódi irányítója azonban kezdettől fogva Conrad von Hötzen-dorf vezérkari főnök volt, bár ennek nem feltétlenül kellett volna ilyen egyértelműnek lennie, hiszen a hadsereg főparancsnoka papíron fölötté állt. Itt vált fontossá Frigyes puhább, passzívabb egyénisége, melyről a róla alapvetően pozitívan vélekedő hadsegédje, Herberstein altábornagy is a következőt írta: „A főherceg rendkívül passzív és könnyen megfélemlíthető jelleme biztos garanciának tűnt arra, hogy ő és a vezérkarfőnök jól kijönnék majd egymással.” Frigyes mellett Conrad teljesen szabad kezét kapott.

A főherceg eltúrta, hogy csak igen felületesen tájékozottassák. Conrad elméletben napi két beszámolóval tartozott,

Jenő főherceg

12.00-kor és 20.00-kor, ám gyakorta előfordult, hogy a beszámolók késtek, illetve elmaradtak. Alkalmanként 23.00-kor mentek tájékoztatni a főparancsnokot, amikor ő már aludt. El lehet képzelni, mennyire figyelmesen követte a hadi helyzet alakulását az álmából fölkelte főherceg. Napjainak nagy részét a katonai sematizmus korrigálásával töltötte (a veszteséglista és a *Rendeleleti Közlöny* alapján), ami finoman szólva sem a főparancsnok feladata lett volna. Érdemes Herberstein altábornagy véleményét idézni: „Egy főparancsnok, aki jó, ha fél-egy órát foglalkozik a főparancsnokság ügyeivel és akkor is csak hallgatóként vesz részt abban, egyébként pedig egész nap nem csinál semmi mást, mint a sematizmust javíttatja, az nem főparancsnok!”

A szövetséges főparancsnokkal, II. Vilmossal való kellemetlen tárgyalások ugyanakkor órá maradtak, hiszen Conrad nem kívánt rendszeresen segítséget kérni a németektől, ezt inkább Frigyesre hagyta. Emellett a főherceg óriási magánvagyonából mindkét birodalomfélben, minden hadikölcsönjegyzés alkalmával komoly összeget áldozott a háborús erőfeszítések támogatására. Összességében tehát, bár a pozíciója lehetővé tette volna az erőteljesebb fellé-

pést, ehhez sem kellő dinamizmusa, sem ambíciói nem voltak, így a gyakorlatban Conrad igényeit szolgálta ki.

Ferenc József halálával azonban jelentős változások kezdődtek. Az új uralkodó, Károly császár-király komoly személyi változtatásokat foganatosított a birodalom vezetésében – lemondatta mindkét miniszterelnököt, majd Conradot is –, és a hadsereg főparancsnokságát is magához vonta, így Frigyes főparancsnok-helyettesé léptették vissza, ami komoly presztízsveszteség volt az idősödő főherceg számára. A felmás helyzet nem maradt fenn sokáig, mivel az uralkodó 1917 februárjában végleg megvált Frigyesről, felmentve őt helyettesi beosztásából is. A főherceg a világháború után Magyarországon telepedett le, Mosonmagyaróváron élt, ahol nagy népszerűségnek örvendett a helyiek körében. Sírja ma is a mosonmagyaróvári Szent Gotthárd-templomban található, s a városban egy padon ülő, közvetlen főherceget mintázó szobor hirdeti emlékét.

JENŐ FŐHERCEG

Frigyes főherceg fiatalabb testvéreként Habsburg-Tescheni Jenő főherceg (1863–1964) esetében is egyértelmű volt a katonai karrier. A szakirodalom és a kortársak – például emlékiratában Czernin külügyminiszter – a két testvér közül egyértelműen őt tartották a tehetségesebb katonának. Ennek ellenére nem vállalta a főparancsnoki tisztséget, aminek következtében – bátyjával ellentétben – 1916 novemberéig kellett várnia a tábornagyi kinevezésre.

A világháború során első komoly megbízatása a balkáni hadseregcsoport parancsnoksága volt, melyet a Szerbiával szemben csúfos kudarcot szenvedett Potiorek tábornagytól vett át. A főherceg Péterváradon állította fel törzsét, ám parancsnoksága alatt komolyabb csata nem zajlott a szerbekkel, akiknek az előző évi támadások olyan vérveszteséget okoztak, hogy több támadást nem tudtak megkísérelni, sőt várható volt, hogy egy újabb komoly offenzívát már nem tudnak feltartóztatni (ez be is bizonyosodott 1915-ben). Ugyanakkor a nagy veszteségeket szenvedett és demoralizálódott osztrák–magyar haderőt újjá kellett szervezni, amit a főherceg sike-

resen végrehajtott, ezzel hozzájárulva az 1915. őszi támadás sikeréhez.

Az 1915. májusi olasz támadás miatt állították fel a délnyugati front parancsnokságát, melynek alárendeltségébe tartozott a teljes déli arcvonala, a svájci határtól egészen a Balkánig. Innentől kezdve egészen 1917 decemberéig Jenő főherceg a marburgi (Maribor), majd bozeni (Bolzano) főhadiszállásán szolgált. Parancsnokságának hatásköre többször változott (például a balkáni front leválasztásával), de az olasz fronton zajló hadműveletek végig az ő alárendeltségébe tartoztak. Legfontosabb hadművelete az 1916-os tiroli offenzíva volt, melyet a tiroli hadseregcsoporthoz közvetlen parancsnokaként irányított, bár a hadműveletet főképpen Conrad tervezte meg.

Később elméletben – a délnyugati front parancsnokaként – az ő alárendeltségébe tartozott a caporettoi áttörés vezénylete is, ám valójában sem a tervezésben, sem a lebonyolításban nem jutott igazán komoly szerephez. Conrad, miután leváltották a vezérkari főnöki tisztségről, a tiroli hadseregcsoporthoz parancsnok lett, melyet ezáltal kivontak Jenő főherceg délnyugati front-

jának kötelekéből, pedig a piavei csatára való felkészüléskor és a haditerv megalkotásakor kifejezetten fontos lett volna az egységes vezetés, hogy elkerülhető legyen az egymással versengő hadseregcsoporthoz (Conrad és Boroevič) rivalizálásából fakadó alkalmatlan haditerv.

A főherceg magasabb parancsnoki tisztsége miatt nem sokat forgott a frontvonalakon, mégis a katonáival emberségesen és megértéssel bántó parancsnok hírében állt. Ám ha kellett, tudott határozott is lenni: *„Fölszólítom Öexcellenciáját, hogy a jövőben azt az érzékenykedést, amely teljes mértékben megengedhetetlen és csak kárt okoz azon nagy ügy számára, amelyre mi mindannyian legjobb képességeinket áldozzuk, valamint az ebből eredő ingerültséget nyomja el magában, és terveim végrehajtása érdekében vesse be kimagasló erejét, és illeszkedjen be a feltétlenül szükséges alárendeltségi viszonyba.”* Katonai karrierje Frigyeshez képest némileg később, 1918 januárjában ért véget, amikor a császár leváltotta és nyugállományba helyezte.

Neve alkalmanként a politikai életben is felvetődött. 1916-ban szóba került Stürgkh osztrák kancellár utódaként, illetve a Monarchia szétesésekor az uralkodó helyett régensként is. A két világháború között Svájcban telepedett le, majd 1934-ben visszaköltözött Ausztriába, egy Bécs-közeli német

lovagrendi kolostorba. Aktív szerepet vállalt a legitimista mozgalomban, többször megjelenve gyűléseiken, rendezvényeiken. A Német Lovagrend élén betöltött nagymesteri címéről lemondott – ezzel megkímélve a lovagrendet vagyonának államosításától –, a lovagrend pedig a 16. század után újra egyházi renddé vált és ma is működik. Az Anschluss után is Ausztriában maradt, majd a szovjet megszállás elől menekült Tirolba, ahol utolsó éveit töltötte. Sírja az innsbrucki Szent Jakab-templomban található.

KÁROLY TRÓNÖRÖKÖS

Károly trónörökös (1887–1922) – a későbbi I./IV. Károly – szintén magas beosztásokat töltött be a Monarchia hadseregében. Katonai szerepvállalásának bemutatása előtt azonban érdemes tisztázni a dinasztia belüli helyzetét. Az agg Ferenc Józsefhez képest – de a Monarchia teljes vezetéséhez (beleértve a katonai és politikai vezetőket) képest is – igen fiatal volt, az uralkodó unokáinak generációjába tartozott, egészen pontosan Ferenc József testvéreinek, Károly Lajosnak volt az unokája (míg az előző trónörökös, Ferenc Ferdinánd Károly Lajos fia volt).

Már Ferenc Ferdinánd morganatikus házasságának megkötése után le-

IV. Károly és Frigyes főherceg, főhadparancsnok a tescheni főhadiszálláson

hetett tudni, hogy Károly a következő trónörökös, ugyanis Ferenc Ferdinánd elfogadta, hogy házasságából származó utódai ki vannak zárva a trónöröklésből. A szarajevói merénylet után pedig Károly főherceg a trón közvetlen örökösévé lépett elő. Ennek ellenére nem-hogy főparancsnokká nem nevezték ki, hanem mind a katonai, mind a politikai információktól elzárták. Nem vezették be igazán a birodalom irányításába, ami jelentős részben Ferenc József hibájának tekinthető. Gyakorta előfordult olyan megdöbbentő eset, hogy Tisza István csak egy minisztériumi osztályvezető útján tájékoztatta egyes aktuális kérdésekről (nem is csoda, hogy trónra lépése után hamar megvált a magyar miniszterelnöktől).

Katonai téren némileg érthetőbb a mellőzése, ugyanis el akarták kerülni, hogy a trónörökös neve esetleg kudarcos hadműveletekhez kapcsolódjon, ezzel csorbítva tekintélyét, ráadásul fiatal kora miatt korábban – bár bizonyos szintű katonai képzést kapott – csak zászlóaljparancsnokként szolgált. Személyes tényező is közrejátszott hátterbe szorításában, ugyanis Conrad fél-tette vezérkari főnöki korlátlan befolyását a trónörökös beavatkozásától, így inkább elzárta az információktól – ahogyan a papíron fölé rendelt Frigyes főherceget sem tájékoztatta mindig a legaprólékosabban.

Ferenc József úgy határozott, hogy Károly ne vegyen részt a fronton a harcok irányításában, ugyanis halála esetén a trónöröklési rend szerint az 1912-ben született Ottó főherceg következett, akinek kiskorúsága beláthatatlan problémákhoz vezethetett volna. Ennek megfelelően Károly inkább reprezentatív feladatokat látott el, ami viszont a trónörökös részéről egyfelől fontos (a dinasztia és a király képviselete a társadalom felé), másfelől hasznos is volt, hiszen az idős császár hiteles információkat kaphatott a frontokon uralkodó helyzetről és a társadalom állapotáról. Többek között egy ilyen látogatásról készült beszámoló győzte meg Ferenc Józsefet 1914. decemberben arról, hogy a balkáni front éléről le kell váltania Potiorek tábor-szernagyot.

Mindennek megfelelően Károly trónörökös a világháború folyamán csupán két fontos katonai beosztást töltött be. 1916 tavaszán indították meg Conrad fiatalkora óta dédelgetett tervét, az olaszok elleni tiroli offenzívát. A támadáshoz kellő mennyiségű hadianyagot és

csapatot vontak össze, így Conrad biztos volt a győzelemben, tehát jónak látták a trónörökös önbizalmát, tekintélyét egy komoly harctéri sikerrel erősíteni. Károlyt altábornaggyá léptették elő, és rábízta az igen jól ellátott XX. hadtestet. Természetesen jól felkészült vezérkari főnököt rendeltek mellé Waldstätten vezérőrnagy személyében (később Arz vezérkari főnök helyettese és a hadműveleti osztály vezetője lett), aki valójában felelt a trónörökösre bízott hadtest irányításáért. Az offenzíva sikeresen haladt előre, s nem a tiroli erőknél múlt, hogy nem sikerült elérni a stratégiai célt. A keleti fronton beinduló Bruszilov-offenzíva miatt kellett leállítani a tiroli előrenyomulást és több alakulatot átrendelni az orosz frontra. Velük tartott a trónörökös is, akit az épp felállófélben lévő kelet-galíciai 12. hadsereg parancsnokának neveztek ki.

Nem sok időt tölthetett azonban az egyelőre még nem létező hadsereg pa-

Károly mint trónörökös az I. honvédezedred tulajdonosaként öltözve feleségével, Zitával, 1914. augusztus 5.

rancsnokaként, ugyanis Románia a bukaresti titkos szerződés értelmében 1916. augusztus végén megtámadta az Osztrák–Magyar Monarchiát. Az offenzíva feltartóztatására Erdély védelmében egy új frontszakaszt kellett szervezni, melynek alárendeltségébe négy hadsereg (a német 9., valamint az osztrák-magyar 1., 3. és 7.) került. A front élére Károly trónörökösöt nevezték ki, s ennek megfelelően „Károly Ferenc József főherceg trónörökös hadseregarcvonalnak” nevezték. A főherceg mellé egy kiváló, tapasztalt katonát, a német Hans von Seecktet állították.

A döntés elválaszthatatlan volt a Monarchia és Németország közötti folytonos ellentétéktől, amelyek kompromisszumos megoldásaként a néme-

tek elfogadták, hogy formálisan az osztrák–magyar trónörökös a parancsnok, ám valójában a német vezérkari főnök hadműveleti tervei érvényesültek. Ettől függetlenül tagadhatatlan siker és komoly eredmény volt a román támadás gyors feltartóztatása, majd a támadók kiszorítása Erdélyből. A trónörökös 1916. november 11-én éppen Segesváron tárgyalt a német Falkenhayn tábornokkal a Románia elleni általános támadás terveiről, amikor tájékoztatták, hogy a császár rosszul van. A hír hallatán azonnal Bécsbe távozott, és többé már nem tudta átvenni a frontparancsnokságot, ugyanis Ferenc József néhány nap múlva (november 21-én) meghalt, s a trónon Károly főherceg követte.

A fronton töltött rövid szolgálati idő, illetve a nagy befolyású vezérkari főnökök mellett katonai képességei nem igazán derülhettek ki, ugyanakkor az uralkodói feladatok ellátásához szükséges katonai tapasztalatokat és rálátást a háború során kétségtelenül megszerezte, így vitán felül áll, hogy a legfőbb hadúri feladatok ellátására alkalmas volt. Éppen ezért helyénvalónak minősíthető döntése, melynek eredményeképpen Frigyes főherceget leváltva saját maga vette kezébe a Monarchia hadseregének főparancsnoki tisztségét.

JÓZSEF ÁGOST FŐHERCEG

József Ágost főherceg (1872–1962) tekinthető egyértelműen a dinasztia leg-sikeresebb első világháborús tábornokának. Rendfokozatok tekintetében is fokozatosan lépett előre, míg végül 1918 októberében tábornaggyá nevezték ki (ennek köszönhető marsallbotját nemrégiben vásárolta meg a magyar állam). Szemben a fentebb említett főhercegekkel, ő nem a vezérkarban vagy magasabb parancsnoki pozíciókban, hanem végig a fronton szolgált, ráadásul a háború elején viszonylag alacsonyabb, hadosztályparancsnoki beosztásban. További fontos tényező, hogy – főképpen magyar – katonái körében rajongva tisztelt, legendás hadvezérré vált, amit jól jellemez, hogy már a háború elején „József apánknak” kezdték nevezni.

József Ágost főherceg

A Habsburg-dinasztia magyar ágához tartozott, felmenői magyar nádorok voltak (József és István nádor), apja pedig a magyar Honvédség megszervezője és első parancsnoka. Magyarországon nevelkedett, tökéletesen beszélt magyarul (naplóját is magyarul írta), és önmagára is magyarként tekintett. Talán nem túlzás a „legmagyarabb Habsburg” megnevezés, ennek értelmében ő volt a legfényesebb karriert befutó első világháborús magyar tiszt, hiszen a tábornagyi karban találunk ugyan Magyarországon született (Franz Rohr vagy Arthur Arz) vagy magyar csengésű névvel bíró (Kövess Hermann) tábornokot is, de ők etnikailag

egyértelműen németnek tartották magukat, szemben a magyar érzelmű József főherceggel.

József főherceg kezdettől fogva katonának készült, ám korai házassága megakadályozta, hogy elvégezze a bécsi Kriegsschulét. Szolgálatát során fokozatosan haladt előre a ranglétrán, így a világháború kitörésekor a 31. hadosztály parancsnokaként, altábornagyi rendfokozatban vonult ki a balkáni frontra. Itt csak nagyon rövid ideig harcolt (Szabács környékén), majd a Bóhm-Ermolli hadsereg többi alakulatával együtt az orosz frontra vezényelték, ahol előbb Galíciában, majd az Északkeleti-Kárpátokban szolgált (itt vette át a VII. had-

József Ágost főherceg

már nem tartózkodott a fronton, ugyanis IV. Károly politikai feladatokkal bízta meg.

József főherceg világháborús tevékenységén végigtekintve jól látható, hogy az ellenség egyetlen alkalommal sem tudott az ő frontszakaszán áttörést elérni, ami az Isonzó-front esetén, de az Északkeleti-Kárpátokban is komoly eredménynek tekinthető, azonban nagy offenzívák, áttörések sem fűződnek a nevéhez. Legfőbb hadvezéri erényeként a katonákkal való személyes törődést, odafigyelést szokták kiemelni, ugyanis maximálisan tisztában volt a pszichikai-lelki tényezők fontosságával a harci szellem fenntartásában. Ez ugyanakkor sok korabeli tábornokra nem volt jellemző, például József főherceg közvetlen felettese, Boroević ki is jelentette, hogy azért nem jár ki meglátogatni az első vonalakban küzdő katonákat, hogy döntéseiben ne befolyásolják szubjektív, érzelmi elemek.

Nagyon fontos és előremutató elve volt a fegyvernemek együttműködésének javítása, melynek kapcsán vállalta a konfliktust akár előljáróival (pl. Tersztyánszky Károly) is, akik alkalmanként sérelmezték, hogy a tüzérségi előkészítésnek és támogatásnak fokozott szerepet szánt a háború elején meghatározó rohamharcászat (Stosstaktik) elveivel szemben. Ugyanakkor a főherceg helyesen ismerte fel, hogy a világháború lövészárokkészereivel és géppuskáival szemben áttörést a rohamharcászat keretei között csak irreálisan nagy áldozatok árán lehet elérni, ezért fontos a tüzérség megfelelő használata, ami hatalmas emberáldozatoktól kímélheti meg a támadó felet.

Nevéhez fűződik a Monarchia egyetlen gáztámadása. József Ágost az új fegyver borzalmas hatása ellenére is élni kívánt vele, hogy kevesebb emberáldozattal tudja az olaszokat leszorítani a Doberdó-fennsíkrol. 1916-ban pedig már kézigránátos rohamcsapatokat (Stosstruppen) is alkalmazott, melyek gyors és meglepetésszerű támadással hatékonyan tudtak betörni az ellenség lövészárkaiba. Karrierje mögött valós teljesítmény állt, innovatív hadvezetési elvek jellemezték, ami legalább annyira megalapozta befolyását és népszerűségét, mint főhercegi származása. ♦

test parancsnokságát). Óriási erőfeszítések árán sikerült feltartóztatniuk az orosz támadásokat, majd a gorlicei áttöréshez csatlakozva részt vettek az 1915. májusi offenzívában.

A főhercegnek a köztudatban leginkább fennmaradt teljesítménye a Doberdó-fennsík védelme volt az olaszokkal szemben, a VII. hadtest élén az Isonzó-fronton. Több mint egy évig tartotta sikeresen a kietlen mészköplátót, míg végül Görz eleste miatt védtelenül maradt a hadtest jobbszárnya, így kénytelen volt visszavonulni és feladni a legendássá vált fennsíkot. Következő beosztása Károly trónörökös trónra lépése után az erdélyi hadseregarcvonal parancsnoksága volt. Itt a románok kiszorítása már megtörtént, Havasalföldön pedig főképpen német csapatok (Falkenhayn és Mackensen) nyomultak előre, így kevesebb jelentős hadmozdulat történt József főherceg parancsnoksága idején. A front a Kerenszkij-offenzíva után élénkült meg, amikor is az el-

lentámadás során József főherceg visszafoglalta Bukovina tartományt és székhelyét, Csernovicot.

József Ágost folyamatosan sürgette az erősítéseket és Románia teljes megszállását, ám az AOK – joggal – fontosabbnak tekintette az olasz frontot, mint a forradalmi összeomlás jeleit mutató Oroszországot és a vert helyzetben lévő Romániát, így nem is sikerült komolyabb eredményeket elérni (ojtozi csata). József főherceget a fokányi fegyverszünet után leépített román frontról a Piavéhoz helyezték, a 6. hadsereg élére. Itt – bár kezdettől fogva helytelenítette a megalkotott hadtervet – a nehéz terep ellenére a 6. hadsereg érte el az egyetlen említésre méltó eredményt, a Montello-hegy elfoglalását, melyet azonban a frontszakasz többi részének sikertelensége miatt fel kellett adni. A háború utolsó időszakában a leváltott Conrad helyén a tiroli hadseregcsoport parancsnoka volt, ám a Vittorio Veneto-i csata idején

